

ные способы правового воздействия на информационные отношения.

The present article provides a review of the importance of the constitutional rules for informational law and for its separate institutes. Besides, the main means of legal influence upon the informational relations are also determined.

Література

1. Копылов В. А. Информационное право / В. А. Копылов. — М. : Юрист, 2002 — С. 122.

2. Про інформацію : Закон України в ред. Закону № 2938-VI від 13 січ. 2011 // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 32. — Ст. 313.

3. Копылов В. А. Информационное право / В. А. Копылов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрист, 2002. — С. 88.

4. Конституція України : прийнята Верховною Радою України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

5. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листоп. 2003 р. № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 14. — Ст. 192.

6. McQuail D. Mass Communication Theory: An Introduction / D. McQuail. — Third edition. — London : Sage Publications, 1994 — P. 154.

7. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січ. 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 12. — Ст. 102.

УДК 342.2

С. Мотринець,

здобувач Інституту законодавства Верховної Ради України

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ РЕГЛАМЕНТ ЯК ФОРМА ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ

Еволюція системи парламентського права України знаходить свій прояв у трансформації джерел та інститутів відповідної підгалузі конституціоналізму. Необхідність визначення напрямків та перспектив відповідного розвитку потребує на дослідження проблеми усвідомлення змісту такого інституту парламентського права, як парламентський регламент. Наведене висвітлює актуальність зазначеної теми наукової статті. Метою статті є визначення специфіки парламентського регламенту як форми правової процедури. Для цього необхідно виконати такі завдання: охарактеризувати специфіку регуляторів парламентської процедури, дослідити розвиток механізмів регламентного регулювання в Україні, дослідити стан справ у науковій думці із зазначених

питань. Необхідно констатувати, що питання парламентського права майже не досліджувалися у пострадянській правничій думці. Втім аспекти регламентного регулювання торкалися Д. А. Ковачев, К. О. Колесник, І. М. Корольова, М. А. Маркуш, С. В. Сас та ін., водночас аналізу усього спектра відповідних відносин та їх регуляторів навіть у форматі вітчизняної правової системи вказаними авторами не проводилося.

Аналіз інституту парламентського регламентного регулювання обумовлює потребу у визначенні специфіки категорії процедури, зокрема юридичної та парламентської процедур. Адже саме потреба у дотриманні таких процедур може визначати роль регламенту у правових механізмах. Є. О. Ігнатів констатує латинські корені терміна «процедура»

(з «procedere»), що означає просування чого-небудь або офіційно встановлений порядок дій при обговоренні, веденні якої-небудь справи [3]. М. С. Смольянов вказує, що як соціальне явище процедура являє собою заздалегідь встановлену послідовність дій, спрямовану на досягнення певного результату, вона несе в собі момент обмеження свавілля суб'єкта, поведінку якого вона впорядковує, та дає можливість знати, що буде робити той чи інший суб'єкт і чим це може закінчитися [40, 166].

На думку В. М. Протасова, будь-яка процедура, як загально-соціальне явище, є системою, орієнтованою на досягнення конкретного соціального результату, що складається з актів поведінки або ступенів діяльності, що послідовно змінюють один одного, створює закріплену на нормативному рівні ієрархічно побудовану, динамічну модель розвитку, руху якого або явища, яка виступає у ролі засобу реалізації головних для неї суспільних відносин [33, 7]. Подібні ознаки В. М. Протасов у власній докторській дисертації 1993 р. переносить й на юридичну (правову) процедуру, як систему, орієнтовану на досягнення конкретного правового результату, досліджуючи її за допомогою «процесуально-правової метатеорії» [32, 132–147, 298].

Не можна ототожнювати категорії юридичного процесу та юридичної процедури. Сучасні автори вказують на доробок з питань процедурних (регламентних) норм, наданий радянськими професорами В. О. Лучіним та Д. А. Ковачевим [5, 6]. Цікаво, що В. О. Лучіним у дослідженні 1976 р. обумовленість існування державно-правових процесуальних норм розкривалася через визначення процесуальних норм, окреслення сфери їх використання, їх класифікації, визначення природи їх джерел, встановлення специфіки процесуальних форм правотворчості тощо [7], але у радянській правовій доктрині чіткої межі між процесом та процедурою (і, відповідно, процесуальним актом та регламентом) проведено не було.

М. С. Смольянов, розподіляючи юридичні процедури за правовим критерієм,

виокремлює правовстановлюючі процедури, до яких можна віднести й значну кількість парламентських процедур; водночас правозастосовчу та адміністративні процедури, наведені за запропонованою класифікацією, також можуть бути включеними до парламентських. На думку дослідника, функціональне призначення правовстановлюючої процедури полягає в упорядкуванні діяльності щодо встановлення офіційних правових актів, направленою на мінімізацію ймовірності навмисного чи помилкового прийняття неправових актів. Така процедура, додає М. С. Смольянов, припускає наявність низки процедурних гарантій, таких як «суворе дотримання порядку, етапів, термінів діяльності, неприпустимість форсованого прийняття акта», гласність і змагальність, участь у правовстановлюючій процедурі різних суб'єктів та розподіл між ними процедурних повноважень тощо [40, 165].

Багато дослідників, намагаючись визначити правову природу регламенту, звертаються не лише до феномена юридичної процедури, але й до інституту парламентської процедури. На думку М. І. Левіної, парламентські процедури необхідні для застосування права, опосередковують його; «їх важливість полягає в тому, що вони надають правовий характер діяльності парламенту і, отже, законам, ним прийнятим [6, 9].

О. В. Кленкіна пропонує розуміти під парламентськими процедурами інститут підгалузі конституційного права — парламентського права, юридично закріплену сукупність правил, які визначають порядок роботи парламенту, склад, спосіб формування та порядок функціонування його органів, права і обов'язки суб'єктів, що беруть участь у діяльності парламенту, і на підставі яких він реалізує свої права і виконує обов'язки в якості державного владного органу [4, 176]. Додамо, що М. А. Маркуш пропонує розуміти порядок роботи ВРУ «як налагоджену послідовність здійснення нею парламентської (законодавчої) процедури», ґрунтуючись на визначеннях категорії порядку та процедури, наведених у орфографічних словниках [37].

У свою чергу І. М. Рязанцев пропонує класифікувати парламентську процедуру залежно від повноважень парламенту, території застосування, за об'єктом (актом) прийняття, за стадіями законодавчого процесу, за формою закріплення, за структурою парламенту тощо [38, 186]. А. Л. Сівков вказує, що аналіз джерел парламентських процедур зумовлює потребу у визначенні місця парламентського права як системи, що динамічно розвивається, та як підгалузі конституційного права, і, що особливо важливо, особливої ролі парламентського регламенту у цих процесах та у співвідношенні із реальною парламентською практикою [39, 142]. М. А. Маркуш вказує, що категорії «організація і порядок діяльності ВРУ», вжиті в п. 21 ч. 1 ст. 92 Конституції України, не є тотожними, на її думку, поняттю «порядок роботи ВРУ», використане у ч. 5 ст. 83 Конституції України, «є ширшим, ніж останнє» [37], критикуючи науковців (зокрема, А. З. Георгіцу [2, 347]), які ці поняття не розділяють. Відзначимо, що саме термін «порядок діяльності парламенту» є близьким до прийнятої у європейських правових стандартах категорії парламентської процедури як предмета регламентного правового забезпечення.

Таким чином можна визнати, що роль юридичних процедур у правотворчих та правозастосовних процесах є безперечною; участь парламенту у відповідних процесах викликає потребу у парламентській процедурі. Але при цьому усі наведені визначення парламентської процедури не дозволяють вирішити ключове питання її відмінності від інших юридичних процедур правотворчості та правозастосування. Водночас правила будь-яких юридичних процедур є регламентом у широкому сенсі вказаного терміна, тому визначення відмінності парламентської процедури дозволить визначити відмінність між парламентським та іншими регламентними актами.

К. С. Вершініна вказує на «стійкий консервативний стереотип», за яким «регламент являє собою особливий нормативний правовий акт, що відноситься

виключно до сфери адміністративно-правового, техніко-організаційного регулювання» [1, 168]. Водночас цей самий автор також пропонує розуміти регламент, як особливий засіб соціальної регуляції релевантних різнопланових видів (процесів, станів) людської діяльності, що має своєрідну структуру, яка виконує специфічні функції, спрямовані на підтримку, зміцнення і розвиток економічного і політичного володарювання відповідного в даній державі і суспільстві. М. А. Маркуш вказує, що регламент містить положення, які детально визначають внутрішній порядок функціонування органу державної влади у процесі здійснення ним повноважень, закріплених законом (динаміку, процедуру функціонування). Вона визначає такий регламент, як нормативний акт, який відзначається високим ступенем деталізації щодо упорядкування внутрішньої структури і відносин, що виникають у процесі реалізації органом державної влади своїх повноважень [37].

У свою чергу, правовий регламент розуміється К. С. Вершініною, як нормативний правовий акт різної юридичної сили, що приймається уповноваженими суб'єктами правотворчості, положення якого спрямовані на впорядкування процесу здійснення юридичної діяльності за допомогою встановлення кола суб'єктів, що беруть у ній участь, процедур здійснення окремих операцій, вимог до їх результатів, їх документального оформлення, до середовища, в якому вони здійснюються, з метою реалізації приписів іншого, первинного стосовно регламенту, юридичного документа. Правовий регламент розуміється цією дослідницею, як поліструктурний, багатфункціональний юридичний феномен, який має логічну, функціональну і генетичну структури, а виконувани їм функції утворюють складну систему [1, 169].

Але таке широке розуміння регламенту призводить до використання відповідної форми правового регулювання у різних соціальних сферах. Крім парламенту регламентні акти сьогодні існують у більшості представницьких

органів влади та місцевого самоврядування України.

Зокрема, як вказано у ст. 3 Закону України «Про Верховну Раду АРК» від 10 лютого 1998 р. № 90/98-ВР [11], правові засади діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим (далі — ВР АРК) мають, серед іншого, визначатися регламентом ВР АРК. У п. 19 ч. 2 ст. 9 цього закону відзначено, що затвердження регламенту ВР АРК належить до її відання; сам чинний регламент ВР АРК було затверджено постановою ВР АРК від 30 червня 1998 р. № 109-II (ще 26 постановами ВР АРК 1998–2011 рр. до нього вносилися зміни та доповнення) [9]. При цьому характерно, що за ч. 3, 4 ст. 10 згаданого Закону України від 10 лютого 1998 р. ВР АРК приймає постанови з питань, що мають нормативно-правовий характер (з питань організаційно-розпорядчого характеру ВР АРК приймає рішення); отже, Регламент ВР АРК розглядався його авторами як нормативно-правовий акт.

Регламент ВР АРК 1998 р. складається з 6 розділів та 15 глав, що об'єднують 120 статей, цікавою особливістю цього регламенту є наявність у ньому додатків: зразків порівняльних таблиць до проектів постанов ВР АРК [9]. Додамо, що до схвалення регламенту ВР АРК 1998 р. процедуру діяльності легіслатури Кримської автономії визначав Регламент Верховної Ради Криму (далі — ВРК) від 22 квітня 1993 р. [34], затверджений і введений в дію відповідно до закону Республіки Крим від 22 квітня 1993 № 289/а-1 [8].

Інша ситуація склалася в Україні із правовим закріпленням процедур діяльності місцевих рад. У ч. 1 ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР затвердження регламенту сільської, селищної, міської рад віднесено до їх виключної компетенції та має здійснюватися на пленарних засіданнях цих рад. Аналогічний порядок передбачено у ст. 43 цього закону для регламентів обласних та районних рад, водночас ці ради також приймають положення

про президію (колегію) обласної, районної ради як окремий регулятивний документ (п. 3 ст. 45). У ст. 41 не передбачено відповідних повноважень районних у містах рад, водночас аналіз ст. 46, яка розповсюджується на усі місцеві ради України, дозволяє стверджувати, що і районні у містах ради мають мати регламент (хоча порядок його схвалення законом від 21 травня 1997 р. не визначено) [26].

Так, згідно з ч. 3, 13, 14, 15 ст. 46 вказаного закону від 21 травня 1997 р. усі місцеві ради не пізніше як на другій сесії після обрання мають затверджувати регламент роботи відповідної ради, а також положення про постійні комісії ради; саме за вимогами регламенту ради голова ради або міський, селищний, сільський голова має вести її пленарні засідання. Спеціально вказується, що до прийняття регламенту ради чергового скликання застосовується регламент ради, що діяв у попередньому скликанні [26]. Таким чином, ключовою відмінністю регламентів усіх місцевих рад є його тимчасовий характер, адже він має схвалюватися новообраною радою незалежно від її волі. Дослідження низки регламентів місцевих рад дозволяє стверджувати про виконання ними вказаних вимог законодавства про самоврядування. Як правило, у схвалених регламентах їх визначення та об'єкт регулювання встановлюються із цитуванням зазначених положень закону від 21 травня 1997 р., з певними відмінностями.

Так, Регламент роботи обласної ради VI скликання, схвалений рішенням Закарпатської обласної ради від 30 листопада 2010 р. № 34, визначається у ст. 2 як нормативний акт, обов'язковий для виконання обласною радою, який передбачає порядок її діяльності за вказаними у законі від 21 травня 1997 р. напрямками [28]. Регламент обласної ради шостого скликання, схвалений рішенням Волинської обласної ради від 22 грудня 2010 р. № 2/2, у ст. 1.6 визначається, як документ, обов'язковий для виконання обласною радою, який встановлює порядок її діяльності за

аналогічними напрямками [27]. У свою чергу, Регламент Чернівецької обласної ради, схвалений рішенням цієї ради від 2 грудня 2010 р. № 7-1/10 «визначає порядок діяльності обласної ради, її органів та посадових осіб», як вказано у його ст. 1.1 [31].

Подібні завдання, кореговані із вказаними вимогами закону, містять й регламенти міських рад, наприклад, Регламент роботи Сумської міської ради VI скликання, затверджений рішенням міської ради від 15 грудня 2010 р. № 21-МР [19], Регламент Харківської міської ради VI скликання, затверджений рішенням міської ради від 22 грудня 2010 р. № 17/10 [21] чи Регламент Миколаївської міської ради VI скликання, затверджений рішенням міської ради від 9 грудня 2010 № 1/8 [16]. Додамо, що Регламент Миколаївської міської ради визначено його авторами, як нормативно-правовий акт, при цьому у його ст. 4 встановлено певні процедурні гарантії його статусу та дотримання (чого в інших регламентах місцевих рад ми не виявили).

Отже, можна побачити певну варіативність регламентних актів представницьких органів, але ними питання регламенту, як форми кодифікації правил юридичної процедури, у вітчизняному праві не обмежено. Адже наведені вище регламенти ВР АРК та місцевих рад, маючи істотні формальні відмінності від парламентського регламенту, все ж регулюють подібні за змістом відносини, стають правовим відображенням правил подібних процедур представницького органу, що мають ґрунтуватися на загальних засадах демократичного здійснення народовладдя обраною структурою. Інші ж вітчизняні органи та структури влади, не здійснюючи представницьку функцію, також вживають регламентне регулювання. У цьому контексті, як приклад, можна навести регламент спільних засідань Президії Верховної Ради України (ВРУ) і Президії Кабінету Міністрів України (КМУ), схвалений спільною постановою цих органів від 20 листопада 1995 р. № 729/95-ПВ, що визначає порядок скликання, проведен-

ня, головування під час такого засідання, визначення порядку денного, схвалення рішень [29].

Крім того, є усталеною вітчизняна практика використання регламенту як правового регулятора в адміністративно-правових відносинах. У цьому контексті слід вказати на Тимчасовий регламент КМУ, схвалений постановою КМУ від 5 червня 2000 р. № 915, що встановлював «порядок організації діяльності КМУ, пов'язаної з виконанням його повноважень» [22], та Регламент КМУ, затверджений постановою КМУ від 18 липня 2007 р. № 950 (сьогодні у редакції постанови від 9 листопада 2011 р. № 1156), який «встановлює порядок проведення засідань КМУ, підготовки та прийняття рішень, визначає інші процедурні питання його діяльності» [14].

У свою чергу, Типовий регламент місцевої державної адміністрації, схвалений постановою КМУ від 11 грудня 1999 р. № 2263, мав регулювати «організаційні та процедурні питання діяльності місцевої державної адміністрації» [24]. Типовий регламент центрального органу виконавчої влади, схвалений постановою КМУ від 19 вересня 2007 р. № 1143 (втратила чинність у 2011 р.), встановлював «порядок організації діяльності центрального органу виконавчої влади, пов'язаної із здійсненням його повноважень» [25]. Регламент Ради міністрів АРК, схвалений постановою цього органу АРК від 23 вересня 1998 р. № 295, також визначає «порядок організації діяльності» Ради міністрів АРК, проведення засідань, підготовки та прийняття рішень, інші процедурні питання її діяльності, при цьому у постанові 23 вересня 1998 р. органам виконавчої влади АРК (а не лише структурним підрозділам Ради міністрів) у своїй діяльності приписується «в організації своєї діяльності керуватися цим Регламентом» [10].

Таке розуміння завдання регламенту, запозичене в урядовій постанові від 5 червня 2000 р., можна зустріти й у Регламенті Міністерства юстиції України, схваленому наказом цього міністерства від 7 листопада 2007 р. № 1053/5 (втратив чинність у 2011 р.) [15], та

в інших регламентах цього органу, таких як Регламент Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в АР Крим, затверджений наказом цього управління від 17 січня 2012 р. № 61/01-13 [13].

Подібне ставлення до регламенту існує й у інших вищих органах державної влади. Наприклад, регламенти Центральної виборчої комісії, затверджені її постановами від 13 серпня 1998 р. № 352 [30] та від 26 квітня 2005 р. № 72 [20], визначали «порядок організації і внутрішньої роботи» та «порядок організації роботи» Центральної виборчої комісії відповідно. Водночас Тимчасовий регламент Пленуму Верховного Суду України, схвалений постановою цього Пленуму від 23 січня 1998 р. № 2 [23], передбачав участь цього акта, поруч із нормами законодавства України, у визначенні порядку діяльності Пленуму. Регламенти ж Пленуму Верховного Суду України, затверджені відповідно постановами Пленуму від 10 червня 2002 р. № 7 [36], від 23 грудня 2011 р. № 6 [17] та від 9 квітня 2012 р. № 5 [18], вказували на участь регламенту у визначенні як порядку діяльності Пленуму, так і правових засад та організації цього органу.

Також варто згадати Регламент Конституційного Суду України (КСУ), затверджений рішенням КСУ від 5 березня 1997 р., який потім було затверджено у новій редакції за рішенням цього ж Суду від 14 жовтня 2008 р. № 34-р/2008. У преамбулі цього регламенту відзначено, що він визначає порядок низки процедур (обрання Голови КСУ та його заступників, призначення секретарів колегій суддів та ін.), повноваження та порядок проведення засідань колегій суддів, засідань і пленарних засідань КСУ, порядок розгляду справ, основні правила етикету на пленарних засіданнях КСУ, особливості діловодства та інші питання внутрішньої діяльності КСУ [35].

Таким чином, цей регламент визначає як правила процедури, так і встановлює порядок конституційного процесу, підмінюючи собою законодавче

конституційно-процесуальне регулювання. Водночас цікаво, що, як і у представницьких органах, рішенням КСУ від 11 січня 2008 р. № 2рп(вд) було утворено комісію з питань регламенту та етики КСУ та затверджене положення про неї [12]. Отже, будь-який правовий регламент є правилами юридичної процедури, але правила парламентської процедури відображено лише у парламентських регламентах та, у певній мірі, в регламентах інших представницьких обраних колегіальних органів влади (ВР АРК та місцевих рад).

Таким чином слід дійти такого висновку. Парламентський регламент є джерелом та водночас інститутом парламентського права, що є специфічним регулятором відносин із дотримання юридичної, зокрема парламентської, процедур (процедурних відносин). Процедурні відносини є специфічною формою процесуальних відносин, що відбуваються насамперед у межах окремої публічної структури та є пов'язаними із реалізацією нею власних завдань та функцій; відповідно парламентські процедурні відносини в Україні відбуваються у форматі діяльності Верховної Ради України. Коло таких відносин є невичерпним, їх перелік вітчизняна доктрина не містить, що призводить до невирішеності питання предмета регулювання парламентського регламенту.

Широке розуміння регламенту як регулятора процедурних відносин призводить до використання регламентної форми регулювання у різних соціальних сферах, адже регламентні акти сьогодні діють у більшості представницьких органів влади та місцевого самоврядування України, у вищих та центральних органах виконавчої влади, органах судової влади та конституційного контролю тощо. Таке поширення викликає потребу у відмежуванні парламентських регламентів від інших регламентних актів, що застосовуються у представницьких та інших колегіальних органах. Зважаючи на те, що окремі регламенти (місцевих рад, Верховної Ради АРК) за змістом та передбаченими механізмами є подібними до регламентів ВРУ, таке

розмежування сьогодні носить насамперед суб'єктивний, формальний характер. Інші критерії такого розмежування мають стати предметом нових наукових досліджень.

Ключові слова: парламентська процедура, парламентське право, регламент, процедурні відносини, юридична процедура.

У статті розглянуто питання створення та розвитку правових стандартів парламентської процедури та відповідних регламентних регуляторів. Досліджено відповідний вітчизняний досвід регламентного правового регулювання, розвиток відповідної правової доктрини.

В статье рассмотрены вопросы создания и развития правовых стандартов парламентской процедуры и соответствующих регламентных регуляторов. Исследован соответствующий отечественный опыт регламентного правового регулирования, развитие соответствующей правовой доктрины.

In the article the aspects of creating and development the legal standards of the parliamentary procedure and coherent regulation regulators are looked at. The coherent Ukrainian experience of regulation regulation is researched, development of coherent legal doctrine are watched at.

Література

1. Вершинина Е. С. Регламент как общеправовой феномен : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Е. С. Вершинина. — Н. Новгород, 2010. — 224 с.
2. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики / А. З. Георгіца. — Чернівці : Рута, 1998. — 484 с.
3. Игнатов Е. А. К вопросу о понятии парламентских процедур и их значении в работе парламента России [Электронный ресурс] / Е. А. Игнатов. — Режим доступа : <http://uristy.ucoz.ru/publ/23-1-0-1156>.

4. Кленкина О. В. Парламентские процедуры в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Кленкина. — Саратов, 2004. — 223 с.
5. Ковачев Д. А. Регламенты парламентов стран — членов СНГ : (информационно-аналитический обзор) // Очерки конституционного права иностранных государств. — М. : Спарк, 1999. — С. 295–300.
6. Левина М. И. История становления и развития парламентских процедур в Англии XVII — начала XIX вв. (Палата общин) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / М. И. Левина. — М., 1999. — 25 с.
7. Лучин В. О. Процессуальные нормы в советском государственном праве / В. О. Лучин. — М. : Юрид. лит., 1976. — 166 с.
8. О Регламенте Верховного Совета Крыма : Закон Республики Крым от 22 апр. 1993 г. № 289/а-1 // Ведомости Верховного Совета Крыма. — 1993. — № 3. — Ст. 128.
9. О Регламенте Верховной Рады Автономной Республики Крым : постановление Верховной Рады АРК от 30 июня 1998 г. № 109-П, с изменениями состоянием на 1 июня 2013 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.rada.crimea.ua/bases-of-activity/Reglament-Verhovnoy-Radi-ARK_26_05_1010.
10. О Регламенте Совета министров Автономной Республики Крым : постановление Совета министров АРК от 23 сент. 1998 г. № 295 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://zakon4.rada.gov.ua/krym/show/rb0295001-98>.
11. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим : Закон України від 10 лют. 1998 р. № 90/98-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/90/98-вр>.
12. Про затвердження Положення про Постійну комісію з питань регламенту та етики Конституційного Суду України : рішення Конституційного Суду України від 11 січ. 2008 р. № 2-рп(вд) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/vb02p710-08>.
13. Про затвердження Регламенту : наказ Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в АРК від 17 січ. 2012 р. № 61/01-13 [Електронний ресурс].

— Режим доступу : <http://www.minjust.crimea.ua/downloads/reglament.doc>.

14. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 18 лип. 2007 р. № 950 у ред. постанови Кабінету Міністрів України від 9 листоп. 2011 р. № 1156 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-n>.

15. Про затвердження Регламенту Міністерства юстиції України : наказ Міністерства юстиції України від 7 листоп. 2007 р. № 1053/5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1053323-07>.

16. Про затвердження Регламенту Миколаївської міської ради VI скликання : рішення Миколаївської міської ради від 9 груд. 2010 р. № 1/8 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.gorsoviet.mk.ua/authority/radaregulations.ua>.

17. Про затвердження Регламенту Пленуму Верховного Суду України : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2011 р. № 6 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-11>.

18. Про затвердження Регламенту Пленуму Верховного Суду України : постанова Пленуму Верховного Суду України від 9 квіт. 2012 р. № 5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-12>.

19. Про затвердження Регламенту роботи Сумської міської ради VI скликання : рішення Сумської міської ради від 15 груд. 2010 р. № 21-МР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.meria.sumy.ua/index.php?newsid=8064>.

20. Про затвердження Регламенту Центральної виборчої комісії : постанова Центральної виборчої комісії від 26 квіт. 2005 р. № 72 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0072359>.

21. Про затвердження Регламенту Харківської міської ради 6 скликання : рішення Харківської міської ради від 22 груд. 2010 р. № 17/10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.city.kharkov.ua/uk/article/reglament-harkivskoyi-miskoyi-radi-6-sklikannya-290.html>.

22. Про затвердження Тимчасового регламенту Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 5 черв. 2000 р. № 915 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/915-2000-n>.

23. Про затвердження Тимчасового регламенту Пленуму Верховного Суду України : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 січ. 1998 р. № 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-98>.

24. Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації : постанова Кабінету Міністрів України від 11 груд. 1999 р. № 2263 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2263-99-n>.

25. Про затвердження Типового регламенту центрального органу виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 19 верес. 2007 р. № 1143 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1143-2007-n>.

26. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

27. Про Регламент обласної ради шосто-го скликання : рішення Волинської обласної ради від 22 груд. 2010 р. № 2/2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://volynrada.gov.ua/law/reglament>.

28. Про Регламент роботи обласної ради VI скликання : рішення Закарпатської обласної ради від 30 листоп. 2010 р. № 34 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakarpat-rada.gov.ua/normatyvni>.

29. Про Регламент спільних засідань Президії Верховної Ради України і Президії Кабінету Міністрів України : постанова Президії Верховної Ради України і Президії Кабінету Міністрів України від 20 листоп. 1995 р. № 729/95-ПВ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/729/95-пв>.

30. Про Регламент Центральної виборчої комісії : постанова Центральної виборчої комісії від 13 серп. 1998 р. № 352 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0352359-98>.

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ У ДІЇ

31. Про Регламент Чернівецької обласної ради : рішення Чернівецької обласної ради від 2 груд. 2010 р. № 7-1/10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://oblrada.cv.ua/activity/regulation>.
32. Протасов В. Н. Теоретические основы правовой процедуры : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / В. Н. Протасов. — М., 1993. — 397 с.
33. Протасов В. Н. Юридическая процедура / В. Н. Протасов. — М. : Юрид. лит., 1991. — 79 с.
34. Регламент Верховного Совета Крыма от 22 апреля 1993 года № 289/а-1 // Ведомости Верховного Совета Крыма. — 1993. — № 3. — Ст. 129.
35. Регламент Конституційного Суду України : рішення Конституційного Суду України від 5 берез. 1997 р., у новій ред. згідно з рішенням Конституційного Суду України від 14 жовт. 2008 р. № 34-р/2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v001z710-97>.
36. Регламент Пленуму Верховного Суду України : постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 черв. 2002 р. № 7 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-02>.
37. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо конституційності Закону України «Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України» та Регламенту Верховної Ради України від 26 листоп. 2009 р. № 30-рп/2009 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 95. — Ст. 3286.
38. Рязанцев И. Н. Парламентские процедуры в Российской Федерации (вопросы теории и практики) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / И. Н. Рязанцев. — М., 2005 — 186 с.
39. Сивков А. Л. Процедуры реализации законодательных полномочий Государственной Думы Федерального собрания Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. Л. Сивков. — М., 2003. — 165 с.
40. Смольянов М. С. Юридическая процедура как гарантия прав человека : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / М. С. Смольянов. — М., 2011. — 198 с.